

SAFRUH

(İçsəs)
Mütələqə
İnam Ocağının
Ruhsal Başçısı

(Haray)

Prof. Nizami Məmmədovun (Tağışoyun) «Nəsimi dini-fəlsəfi təlimində Haqqın və insanın dərki» («Elm və təhsil» nəşr., Bakı-2020) kitabı üstə.

Azərbaycanda Nəsimi yüzillər boyu əlçatmaz sayılıb şəiriyətindən çox, şəxsiyyətinin gücünə görə. İslam dinindən, daha doğrusu, müsəlmanlıqdan bal əmənlər xüsusi bir qədərliklə ona qarşı çıxıblar. Sırası kütələrdəki (bunlara çox vaxt «xalq deyirlər») öz şəxslərindən qıraqdakı dərşmələrin əsl səbəbini bilmədən və fərqi nə vaxtdan dərşmənin güclü tərəfinə yığılırlar.

Yadıma gəlir, İnam Ata ilə tanışlığımın, deyimçiliyim qabardığı (kənd, rayon səviyyəsində) ilk vaxtlar yaxınların mənə deyirdilər: «Ə bala, Nəsiminin dərşməni soydular! sizə də dərşmə olmalı!» Bu zaman adamlar dərşməni soyulanlara acıyırdılar, dərşmə soyulanlara acıqlanırdılar. İnam Atav ə Onun Ocağı isə istəyirdilər ki, onlar səbəbkara acıqlansınlar.

O vaxtlar İnamın (Asif Atanın) xalqı var idi, xalqın nə inamı var idi, nə Atası.

Bugün necə? Bugün səbəbkara sanki acıqlanırlar. Bəs «səbəbkar» qismində kimi görürsən? «Avam mollaları», «savadsız din xadimlərini», «dini öz mənafeləri üçün alət edənəri» g Guya huşyar molla, savadlı «din xadimi» dini atıb inamı, idrakı tutacaqmış və guya dini öz mənafeyinə alət etməyən dinçi varmı, hətta partiya varmı guya.

Beləliklə, bugün «avam molladan», savadsız «din xadimindən», minbir çeşid «alətçi»dən əsas səbəbkar üçün acıqsovuşduran («ildirmötürən») quraşdırırlar.

Bizcə, Nəsimilərin tam reabilitasiyası üçün dinin özü atılmalıdır, ən azı taxtdan salınmalıdır. Ana yarası ilə dünyəvi bir ölkədə haraya baxırsan – məscid, nəyə əl atırsan-«din xadimi»! Hansının yaxasından tubut dartırsan – quyruğu dışarı ölkəyə, yabançı qüvvəyə bağlı çıxır!

Onlar yalnız idrakın özünü yox, idrakının xalqını da zəlif günə qoyurlar. Və hər yerindən qalxan o dinə söykənib Azərbaycan Respublikası dövlətinə (dövlətçiliyinə, Anayasasına da) xox gəlir, barmaq silkələyir. O barmağı dövlət yox, onun (xalqının) aydınları kəsməlidirlər. Biz «Xalqı diriltməli» harayını («İnamın Gəlişi», qəzeti, N30, Yağış ayı, 39-il; noyabr 2017) və bu tipləri o məqsəqlə yazırdıq. Yoxsa...

Bir tamaşaçı quraşdırmışdılar. Nəsimini «qiymətə qırdım», əslində Batıya «tanıtmaq», «biz də bir az pis deyilik» demək üçün onu çağdaşı Yan Husla yanaşdırmışdılar. Tamam uyğunsuz bir yanaşdırma! Yan Hus deyirdi ki, mən çexəm, çexə xidmət edəcəyəm, ona dərşməmi də çex dilində deyəcəm. Nəsimi, lap onun ulu (saydığı) öyrətmeni Nəsimi də öz xalqının adını, gümanı ki, bilməyiblər. Hər halda «türk dilində, türk xalqı üçün yazırdıq, yaşayırdıq» sözü, göndərməsi qalmayıb onlardan bizə. Bununla belə, onların ikisini də alçaldıcı əzabla öldürüblər; öldürüb və alçaldıblar, alçaldıb və öldürüblər; özlərini – birbaşa, mənsub olduqları xalqı – bu cür görürlər. Onlar it ölüsü kimi at quyruğunda sürüklənəndə, qoyun cəmdəyi kimi qənarədən sellənəndə tamaşaçı kütəli hansı xalqdan imiş? Axı bu cür tamaşalar xəlvətdə göstə-

rilmir; görk üçün tamaşaçı kütəli qarşısında göstərilir.

At quyruğunda sürüklənən Nəsimi də, qənarədə saqqalanan Nəsimi də öz (tamaşaçı) xalqı üçün «xox» idi, onların başına bu alçaldıcı ölümələri gətirən səbəblərin başı üçün «xox» idi. Bu günün özündə də belədir. Belə olan halda bizim Nəsimiyə yönəlik «Azərbaycan mütəfəkkiri» deyib qürurlanmağa, Nəsimiyə yönəlik «Azərbaycan şairi» deyib, onu çağdaşı Yan Husla (1371-1415) yanaşı qoyub, Avropada pişiklənməyə haqqımız varmı?

Mən öz adımdan deyirəm: Haqqımız yoxdur!

Çox xalqı isə Yan Husun adı ilə hər cür tənəne düzənləyib qürurlana bilər. (Çünkü Yan Hus «Çexiyyə milli azadlıq hərəkatının ideya ilhamçısı» idi (ASE, c.X, səh. 272). O da bidətçi kimi ölümə məhkum edilmişdi. Çex xalqı onun öldürülməsinə seyrçi kimi baxmamış, üsyanla (hətta savaşla!) qarşılıq vermişdi. O dərəcədə

Axu bu xalqın – Türk Etnosunun öz inancı, çağdaş anlayışla desək, «vicdan sistemi» var. Bu sistem 40 ildən artıqdır öz xalqının içində Mütələqə İnam harayı çəkir. Bənzər harayları hamıdan öncə və hamıdan incə aydınlar tutmalı, xalq da öz qəlbini titrəyişini öz aydınlarının dilindən eşitməli, yazısından oxumalıdır. «Türk Dünyası» deyilən coğrafiyanın içində bunu anlamayan küt, buna qarşı çıxan yaddır. Məgər siz Türk aydınları deyilsiniz?! Bəyem sizə kimse, haradansa buyuruq verməlidir ki, «öz xalqının qəlbini dinlə, səsinə eşit»?

Seydéli hamıya «xox!» idi – Yərə, Göyə, Yazıya, Doğmaya, Yada aydın baxışı ilə. Onun aydınlığından gözü qamaşanlar onu öldürdülər. Zaman keçdi, aydın baxışlı Seydéli, texnika dili ilə desək, mənəvi aşınmaya uğradı, köhnəldi. Sonra onu seyidləşdirib, göyçəkləşdirib, hamıya «xox» ələməyə keçdilər.

Şıxəli Qurbanovun da (16.VIII.1925 – 24.V.1967) gözəlliyini

bilicisi və hökmlü ağası – yiyəsidir, uğurlu da zəhmətkeşdir; gündəlik icimai-milliyə yaşama əlaqəsi güclüdür. O danışanda mənə özümə, yoluma-yöntəməmə əminlik yaranır».

(«Gələnlərimiz» içsəsi həm də mənim hələ nəşr olunmamış «Ruhsal insan uğurunda» kitabının yazılacağıdır; onun bilgisayarında yazılıb, kitab ölçülərində cildlənmiş variantında 295-298-səhifələri tutur.)

İndi Nizami bəyi də «Məmmədov» eləyir – Sov.İKP xalqına xox olsun deyə. Və onun coşqu ilə sevdiciyi türk xalqına «xox!» olsun deyə; biri Məmmədini çoxuşdurur, o biri ovunu. Nə istəyirlər Xalqdan bu gərəşənlər?!

İndi professor Nizami Məmmədov da hamıya xox Nəsiminin «dinig təlimindən» kitab yazır, onun dərşməni boğazından çıxarmış yadsoylu, yabançı dinin əhlinə onu xox göstərmək üçün. Seydéli bundan sevinərdimi? O sevinərdisə də, Tağışoy Nizami bəy gərə sevinməyeydi; öz keçmişindən hesab soraydı. Çünki bizim tanıdığımız, tanımaq istədiyimiz Nə-

qazaxlar, tatarlar! Onun əsərlərini başqa dillərə (öz dillərinə, o cümlədən rusçaya) çevirənlər! Onların uğurlu-uyğunsuz işləri və bunun nədənləri (məs., «klassik Azərbaycan poeziyası qəliblərinin klassik qazax poeziyasından fərqlənməsi» - Nəsimi lirikasının qazax dilinə tərcüməsində gətirilən yaradıcı məqam - səh.67).

Nəsimi şeirinin daxili musiqisi-nə, sözlərin, misraların ritminə, ritmlərin təndüzümünə (simmetriyasına) dalmıq, başqa dillərə çevirildikdə də buna necə əməl olunmasına dişək (dişqət) yetirmək; başqa araşdırmaçıları, dilmandarı incələmək, hamısına Tağışoy Nizamının Nəsimisi zirvəsindən baxmaq Ağır, tutumlu zəhmətdir! Özü də bu, günün aktualı olmayan bir mövzudur.

Bəs bu zəhmətlər nəyin xəlinə çəkilib? Filan Orta Çağ şairinin poetikası adlı son, ən uca məqsəd yoxdur (ola bilməz) axı. Siz Nəsiminin soydaşı kimi, onun şəxsiyyətinə, hünerinə vurulmuş, çəkdiklərinə acımısınız. Bu yaşantılardan da özünüzün ən parlaq ifadəsini kitabınızın rus dilində olan ikinci bölməsində tapır. O parça çox xoşuma gəldiyi üçün, öz qabiliyyətim qədərincə, onu türkcəyə çevirdim:

«Nəsimi Tanrı ilə bərabər səviyyədə danışır – heç kəs Allahla belə əlaqəyə girə bilməmişdir. Nəsimidə insan öz ilahiliyini dərk eləyir. O, təbiətdən Tanrıya, Yer mühitindən Göyə çıxışın simini bilir. Həqiqət hissi onda hər cür qeyri-təbii mövcudata qarşı dəhşətli nifrət oyadırdı.

Nəsimi ən möhkəm xarakterə malik idi. Onun başına tələyin yağdığı bələlər nə qədər sərt olurdusa, Nəsimi bundan daha mənətlə çıxırdı. Onu qarabaqara izləyən tələyə qarşı dura bilməyə də, ona yenilmək də istəmədi. İnsan qılığının, küresəl ruhsuzluğun hökm sürdüyü zəmanədə Nəsiminin insan azadlığı və müstəqilliyinə doğru ehtirasla can atması - özünün ağırlı yalvanşları və inancılığı ilə insanların qəlbində mətinlik duyğusunu böyüdü.

Nəsimi dünyanı yalnız seyr edən bir şair deyil, həm də şəxsi və bəşəri kədərlə nəgmkəndir. Dünyada ruhsal azadlığı Nəsimi qədr dərindən duyan və arayan başqa bir şair yoxdur».

Nizami müəllim, mən Sizin bu sözünüzün sonunda kitabınızın 94-cü səh.-də yazmışam: «Var ol, öydüyünün bənzəri!» Və kitabda bu sözü yalnız hamın parçaya aid etmişəm. Çünki Sizin kitabınızda da Nəsimini «hamıyaxox» eləmək istəyi görürəm. «Hamı» isə heç də dost deyil və yaxşı adam deyil. Siz kitabınızın üz qabığında Nəsimiyə bir də baxın! O necə də göyçəkdir! Alma gözəl, qələm qaşlar, kişmiş kimi dodaqlar, ağ və hamar üzler! Bu üzde biçlə saqqal yalnız məkiyaj effektini gücləndirən ekzotik şırıxdır. Çünki əlahəzrət «Hamı» belə istəyir. Hamı bu üzde o «ağırlı yalvanşlar» - öz törədiciləri-səbəbləriylə və hani bu üzde hər hansı ulusalılıq işartısı?!

İnciməyin Nizami müəllim! Mən bütün istə-soyuq tərpənişlərimi xalqıq yönündə eləyirəm, öz xalqımı (türk etnosunu) isə aldadılmış-aldanmış, alçaldılmış-açalmış, əriyib yoxa çıxmaq dərəcələrinə qədər bölünüb-parçalanıb-kıçılmış, Özünü itirmiş, unutmuş (bəlkə də heç özünü yaratmamış) sayıram, o cür görürəm. «Hacı adayan», «hacılar» sürüsündən iyri-nirəm; məscidlər salınanda bağır çattadan qəriblik yaşayıram. Boğulu-ram, alçalıram. Sonevə bu halımla gətmək istəmirəm.

Sizin Nəsiminiz isə mənim bu halımı yüngülləşdirmir - özünün «əlif-zəbən» aşığılıyı ilə.

Atamız var olsun!

23 Günəş-01 Çiçək ayları, 42-il. (Mart-arpel 2020). Atakənd. İnam Evi.

Nəsimi Xoxdan - Xoşadək

ki, «ali katolik rəhbərliyi ölkədən (Çexiyadan) qovulmuş... 1418-ci ildə (Husun yandırılıb öldürülməsindən üç il sonra) papalığı ilə əlaqələr kəsilmişdi» (həmin qaynaq). Halbuki Çexiya da ihiqat əsarətə idi: Almaniya imperatorluğunun və Roma papalığının əsarətində.

Bu Nəsimi, ya bu Şehriyar – bu «türk şairi» – nə üçün bu «seyid»dir? Onun rəsmi bəlgələrdə adı «Seyid Əli» (əslində «Seydéli») ola bilərdi. Ata-ana Nəsimilərə ad qoymur; onlar özlərinin sevinci kimi dünyaya gətirdikləri «bir əlcə tifiyə» ad verirlər «Nəsimi» deyər öyülən bir türk sənətçisi (və ya bilimçisi) isə öz xalqına özgü ad daşımalıdır. O isə yad nəsil adı daşıyıb və bundan heç qurcunmayıb da! Deyən tapılar ki, o vaxt o nə ede bilərdi? Seyid Məhəmməd Hüseyin Şehriyar ki, «o vaxt» yaşama-yıb – XX yüzildə yaşayıb. Bəs bu nədən «seyid»dir?!

Ya bu Nəsimilərin, Şehriyaların xalqı nə vaxt yaşayıb?! Ya bunların oxumuşları (aydınları, ziyalıları) hara baxırlar? Xalqı yoxa çıxartmış, çolaq etmiş, ruhunu talamış, tapdarmış, qeyrətini axtalamış, ona adını da unutdurmmuş bir baxışa hələ də «dini-miz, dinimiz» deyib dururlar; o baxışın böyüklərini xalqın boynundan, çiyindən endirmək əvəzinə, orada onların yerini daha da möhkəmləndirirlər.

(hünərini) öz xalqından sapdırmaq üçün, onu öldürdükdən sonra, adını «Şıx-Əli»ləşdirdilər. Seydéli «Seyid İmaməddin»ləşdirdikləri kimi. Yeni türk xalqı olaraq, ruhumuz hələ də yadların yadlıqlarını əlindədir. Onun «Şıxlığı» Sov.İKP-dən, göyçəkliyi Əli-dən gəlmişdir. Azərbaycan xalqının da özünü aid elədiyi Novruz bayramı yada salınan kimi, şıxlıq getdi. Çünki bu dəfə qılınc Sov.İKP xalqının əlindəydi.

Bənzər bir incikliyi mənə çox sevdiyim aktyor Ağasadiq Garaybəylinin (15.III. 1897-1988) ölüm afişasında yazmışdılar. Bütün Azərbaycan xalqının «Garaybəyli» soyadıyla tanıdığı, izlədiyi, sevdiciyi sənətçinin ölüm xəbərini afişaçılar AADDT ünvanıyla yox, JEK ünvanıyla yazmışdılar. Garaybəyov...

Bu yazını bir kitabın yazana sayğımı bildirmək üçün başlamışdım əslində: Nizami Məmmədov Tağışoy. «Nəsimi dini-fəlsəfi təlimində Haqqın və insanın dərki». Gör haralara gedib-çıxdım mətləb üstə gəlməmiş!

Nizami müəllim haqqında on il bundan öncə – o vaxt «Xural» qəzetində dərc olunmuş «Gələnlərimiz» içsəsində yazmışdım: «Professor Tağışoy Nizami qətiyyətlə, kəskinliklə, sözü, qənaəti sanballı, vurğu ilə söyləyir. Onun professorluğu, görünürlüyü, boşuna deyil. O, elmdə öz sahəsinin

simiyə aşağıdakı öyğülər ucalıq getirir:

«Nəsimidə nə varsa, hamısı İlahi, Xuda, Haqqı Təala, Allahlaq nəfəs alır» (səh.6); «Nəsimi Yaradanın simasını ərəb əlifbasının hərflərində axtarmaqla, hər bir hərfe ilahi mənə vermişdi» (səh.8) (Bu, Türk əlifbasının vayına oturanların sağlığına bədə qaldırmaqdır; o Əlifbanın tələyindən xəbərsiz olmaq isə türkün – Seydéli xalqının – vayına oturmaqdır); «gönlün qəti inamına görə, dünya Allah tərəfindən yaradılıb» (səh.21); «Nəsiminin içində boy verən məhəbbətin nə olduqunu yalnız onun «cananı bilir»sə, bütün qalan şeyləri Quran bilir» (səh.27)g

Bunlar sırası camaatın, hətta qaragürhün «bildiyi» deyilmi?!

Onun hətta kitabı, əlifbası, hərfi bunca sirlə, sehrli, gözəldirsə – mənim klassikimin bütüdürsə, gör sözü, sözcüsü nə boydadır! Sən onun əlinə öz türk xalqını necə ala bilərsən? Xalqın onun tapdığından çıxmaq istəsəg Belkə heç istəmədi? İndi bütün «dünya türklərinin» durumu göstərir kiğ Onda sən kimin şairisən, ey Seydéli-Hüseyni-Nəsimi?!

Nə qədər zəhmət çəkibsiniz, Nizami müəllim! Nəsiminin ilhamlandığı qaynaqlar, kimsələr; qalxdığı yüksəkliklər, endiyi dərinliklər! (gDüşüylü quyular) Ondan bəhrələnməmiş, ilhamlanmış türkmenlər, özbəklər,